

Agnieszka Siedlecka

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

UWARUNKOWANIA I PERSPEKTYWY ROZWOJU GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH NA OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO¹

*CONDITIONS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC
FARMS IN NATURAL VALUABLE AREAS OF THE LUBELSKIE PROVINCE*

Słowa kluczowe: produkcja ekologiczna, gospodarstwa ekologiczne, obszary przyrodniczo cenne

Key words: organic production, organic farms, natural valuable areas

Abstrakt. Celem pracy było określenie uwarunkowań i perspektyw rozwoju produkcji ekologicznej na terenach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w opinii producentów. Dla realizacji celu pracy wykorzystano badania przeprowadzone w grupie 43 rolników prowadzących certyfikowaną produkcję ekologiczną z terenu gmin przyrodniczo cennych. Badania zrealizowano na terenie 30 gmin o najwyższej wartości ekologicznej w okresie od listopada do grudnia 2013 roku w ramach realizowanego projektu badawczego pt. *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*.

Wstęp

W Europie rolnictwo ekologiczne rozwija się od lat 70. XX wieku. W tym okresie zauważalny był i jest wzrost zainteresowania tego rodzaju produkcją rolniczą. Jeszcze w 1985 roku w 15 krajach Unii Europejskiej (UE) produkcja zgodna z zasadami rolnictwa ekologicznego prowadzona była na 100,3 tys. ha. W 1990 roku powierzchnia tego rodzaju upraw wynosiła już 312,5 tys. ha. W roku 2004 (po przystąpieniu do UE 10 państw) nastąpił dalszy wzrost powierzchni upraw ekologicznych o 692,9 ha (13,1%) [Kłós 2001].

W Polsce znaczący wzrost zainteresowania produkcją ekologiczną wystąpił na początku lat 90. XX wieku. Czynnikiem, które na to wpłynęły, były m.in. wzrost zainteresowania produkcją niosącą mniejsze zagrożenia dla środowiska naturalnego w porównaniu z produkcją intensywną i niewykorzystanie siły roboczej w rolnictwie (co było korzystne dla rozwoju pracochłonnego rolnictwa ekologicznego) [Kowalska 2010]. Czynnikiem kształtującym w zdecydowany sposób rozwój rolnictwa ekologicznego było powstanie w 1989 roku pierwszego Stowarzyszenia EKO-LAND, zrzeszającego rolników przedstawiających swoje gospodarstwa na produkcję ekologiczną. Stowarzyszenie było jednocześnie pierwszą jednostką certyfikującą.

Dalszy szybki rozwój produkcji ekologicznej nastąpił w wyniku wprowadzenia bezpośrednich dopłat do powierzchni upraw ekologicznych z budżetu państwa. Polskie gospodarstwa podejmujące produkcję ekologiczną są podmiotami, które pierwszy raz wsparcie z budżetu państwa otrzymały w roku 1998 jako element dotacji do kontroli gospodarstw ekologicznych dla jednostek certyfikujących. W kolejnym roku dotację przyznano do powierzchni upraw ekologicznych. Od momentu wejścia Polski do UE wsparcie finansowe produkcji ekologicznej pochodzi z dwóch źródeł: budżetu krajowego oraz budżetu UE [Golinowska, Adamska 2014].

Głównym celem rolnictwa ekologicznego z perspektywy gospodarstw je realizujących jest utrzymanie i wzmacnianie zdrowotności ekosystemów i organizmów – od mikroorganizmów glebowych do człowieka. Możliwe jest to przez realizację zadań produkcji ekologicznej, do których należy

¹ Badania zrealizowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/03927 pt. *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

dostarczanie wysokiej jakości pełnowartościowej żywności, co przedkłada się na profilaktykę zdrowotną i poczucie dobrostanu [Kowal i in. 2013].

Rolnictwo ekologiczne jest jednym z rodzajów działalności realizowanych na obszarach przyrodniczo cennych. Jest to ten rodzaj produkcji, który ma szczególne znaczenie dla rozwoju i kreowania produkcji zrównoważonej oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Podejmując próbę wskazania uwarunkowań stwarzających możliwości rozwoju produkcji ekologicznej, można wymienić następujące warunki:

- finansowe, związane z możliwością wsparcia finansowego oraz dotacji;
- środowiskowe, związane m.in. z bioróżnorodnością, żywnością gleb;
- rynkowe, wynikające z kształtowania się cen produktów ekologicznych na tle produkcji konwencjonalnej oraz z dostępności produkcji ekologicznej;
- społeczne, wynikające ze zmian zachodzących w stylu życia i podejściu do odżywiania społeczeństwa;
- regionalne, wynikające ze struktury agrarnej, charakteru regionu (przemysłowy czy rolniczy), zasobów siły roboczej.

Szczególnie korzystnym okresem rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce był czas akcesji, który stworzył dogodne warunki rozwoju ze względu na możliwość dofinansowania tego rodzaju produkcji rolniczej i wpłynął na zwiększenie otwarcia rynków zewnętrznych na produkcję rolniczą polskich gospodarstw [Łuczka-Bakuła 2013].

Województwo lubelskie ma szczególne walory środowiskowe pozwalające na rozwój produkcji żywności ekologicznej. Wśród nich należy wymienić chociażby korzystne warunki glebowe. Potencjał przyrodniczy województwa lubelskiego według wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyniósł 74,1 pkt (w kraju 66,6 pkt). Wielkość ta jest jedną z najwyższych w Polsce (po województwach opolskim i dolnośląskim) [Rolnictwo w województwie... 2014]. Według wskaźnika przydatności obszarów do produkcji ekologicznej opracowanego przez Stuczyńskiego i współautorów [2007], stanowiącego sumę wskaźników cząstkowych², województwo lubelskie znalazło się w grupie województw w przypadku, których wystąpił najwyższy udział obszarów bardzo korzystnych dla produkcji ekologicznej (wskaźnik syntetyczny powyżej 150 pkt). Wśród innych województw charakteryzujących się korzystnymi warunkami wymienić należy warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, podkarpackie i pomorskie [Stuczyński i in. 2007].

Niezaprzeczalnie istotnym czynnikiem rozwoju produkcji ekologicznej jest także kreowanie nowych postaw konsumenckich, które stwarzają możliwości sprzedaży produkowanej żywności ekologicznej. Ułatwia to zmiany zachodzące w postawach konsumenckich i kreowaniu się nowych postaw, zgodnych w coraz większym stopniu z rozwojem zrównoważonym i zrównoważoną konsumpcją. Przykładem takich zachowań konsumpcyjnych są trendy odnoszące się w pewien sposób do zasad konsumpcji zrównoważonej, takie jak filozofia LOHAS (*Lifestyles of Health of Sustainability*) – trend cechujący się dbałością o zdrowie, kondycję i sprawność fizyczną [Mróz 2010]. Juwenalizacja stwarza pewne korzyści wynikające ze stylu życia grupy konsumentów, związane z dużym naciskiem kładzionym na odżywianie, utrzymanie dobrej kondycji fizycznej [Konieczna-Woźniak 2012]. Trend „wellness” charakteryzuje się troską o nabywanie bezpiecznych produktów żywnościowych i nieżywnościowych, żywności funkcjonalnej, produktów mało przetworzonych, lokalnych, stosowanie tzw. diet dodatnich, diet zrównoważonych, zmianę nawyków żywieniowych, korzystanie z profesjonalnych porad dotyczących zdrowia i odżywiania [Szczepieniec-Puchalska 2012].

Material i metodyka badań

Celem pracy było wskazanie uwarunkowań i czynników sprzyjających rozwojowi produkcji ekologicznej na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w opinii producentów rolnych. Badania, których wyniki przedstawiono w opracowaniu, przeprowadzono od listopada do grudnia 2013 roku na terenie 40 gmin wiejskich oraz miejsko-wiejskich województwa lubelskiego.

² Czynniki oceny rolniczej przestrzeni produkcyjnej: jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, trwałe użytki zielone, obszary chronione, gleby marginalne, kwasowość gleb, próchniczność gleb, zanieczyszczenia gleb metalami ciężkimi.

Grupę 30 gmin stanowiły te najcenniejsze ekologicznie według wskaźnika opracowanego przez Guzal-Dec [2013] w ramach badania cenności ekologicznej gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa. Badaniom poddano 43 certyfikowane gospodarstwa ekologiczne funkcjonujące na terenie gmin przyrodniczo cennych. Przeprowadzono je metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Wyniki badań opracowano z wykorzystaniem pakietu statystycznego SPSS i przedstawione w formie opisowej oraz w postaci tabeli.

Charakterystyka gospodarstw ekologicznych (z gmin przyrodniczo cennych)

Średnia powierzchnia gospodarstw kształtowała się na poziomie 23,90 ha (odchylenie standardowe 28,34), a średnia powierzchnia użytków przeznaczonych pod produkcję ekologiczną wynosiła 21,92 ha (odchylenie standardowe 29,80). Średnia powierzchnia wybranych zasiewów w badanych gospodarstwach kształtowała się następująco: średnia powierzchnia zbóż wynosiła 9,99 ha (odchylenie standardowe 9,96), roślin przemysłowych 23,02 ha (odchylenie standardowe 34,3), roślin pastewnych 9,59 ha (odchylenie standardowe 9,59), ziemniaków 1,98 ha (odchylenie standardowe 3,59), a roślin jadalnych strączkowych 0,33 ha (odchylenie standardowe 0,20). Zdecydowana większość gospodarstw specjalizowała się w produkcji roślinnej – 72,1%. Nie wystąpiły gospodarstwa koncentrujące się jedynie na produkcji zwierzęcej, w przypadku zaś pozostałych gospodarstw ekologicznych produkcja zwierzęca prowadzona była w bardzo małym zakresie (m.in. 9% gospodarstw posiadało bydło, 11% trzodę chlewną, 18% krowy). Gospodarstwa rolne biorące udział w badaniu to podmioty, w których średni okres realizacji certyfikowanej produkcji żywności wyniósł 4,27 lat (odchylenie standardowe 3,26). Wskazuje to, iż zdecydowana większość gospodarstw realizujących ten profil produkcji rolniczej to młode gospodarstwa.

Czynnikiem, który miał największy wpływ na podjęcie decyzji przez rolników o przestawieniu się z tradycyjnej produkcji rolnej na produkcję ekologiczną była możliwość otrzymania dopłat. Średnia ocena ważności tego czynnika wyniosła 4,20 (w skali od 1 do 5, gdzie 5 wskazywało na zdecydowanie największy wpływ na decyzję, a 1 na zdecydowanie najmniejszy), przy odchyleniu standardowym 0,93. Wskazuje to, że decyzja o podjęciu tego rodzaju aktywności związana była m.in. z możliwością osiągnięcia wyższych dochodów w gospodarstwie. Jednak można dostrzec zróżnicowane zadowolenie z tytułu poziomu tych dochodów. W przeważającej większości producenci wskazali na zadowalający poziom dochodowości produkcji ekologicznej, w ich opinii osiągnęte dochody pozwalały na dalszą realizację tego rodzaju działalności (80%). Jedynie 5% kierowników gospodarstw ekologicznych z obszarów przyrodniczo cennych wskazało, że osiągnęte dochody skłaniają do zwiększenia produkcji, a 12% respondentów było zdania, że dochody są niezadowalające i mogą skłaniać do zaprzestania produkcji ekologicznej. Jednak pomimo niezadowolenia tylko jeden z producentów w nadchodzących trzech latach zamierzał zaprzestać produkcji ekologicznej.

W badanej grupie przeważały gospodarstwa zamierzające utrzymać dotychczasowy poziom produkcji (71,3%) lub zakładające jego zwiększenie (15,0%). Wśród innych planów, które producenci wskazali do realizacji w nadchodzącym okresie, znalazły się koncepcje związane z rozszerzeniem dotychczasowego poziomu produkcji i wprowadzeniem nowych upraw (22,5%) lub też zwiększeniem poziomu produkcji ekologicznej, ale zredukowaniem liczby prowadzonych upraw (10%).

Uwarunkowania rozwoju produkcji

Producenci rolni biorący udział w badaniu ankietowym poddali ocenie 19 uwarunkowań mogących wpływać na kształtowanie się i rozwój produkcji ekologicznej w województwie. Oceniali je w skali od 1 do 5, gdzie 5 oznaczało uwarunkowanie zdecydowanie sprzyjające rozwojowi produkcji ekologicznej, a 1 uwarunkowanie zdecydowanie mu niesprzyjające. Wskazali, że czynnikiem zdecydowanie w największym stopniu stwarzającym korzystne warunki rozwoju produkcji ekologicznej są warunki przyrodnicze związane z czystym środowiskiem (średnia 4,44, odchylenie standardowe 0,50). Wśród innych uwarunkowań o charakterze środowiskowym wysoko ocenionych przez respondentów były warunki glebowe (średnia 4,21, odchylenie standardowe

Tabela 1. Średnia ocena uwarunkowań rozwoju produkcji ekologicznej
 Table 1. Means of the rating of conditions of the development of organic production

Wyszczególnienie/Specification	Średnia/ Mean	Odchylenie standardowe/ Standard deviation
Stan środowiska/Condition of the environment	4,44	0,50
Rolniczy charakter regionu/Agricultural character of the region	4,31	0,76
Dotacje unijne/EU grants	4,26	0,59
Warunki glebowe/Soil conditions	4,21	0,62
Brak przemysłu w regionie/Lack of industry in the region	4,10	0,81
Rosnąca świadomość ekologiczna w społeczeństwie/ Growing environmental awareness in society	4,04	0,64
Położenie geograficzne województwa lubelskiego/ Geographical location of the Lublin province	4,0	0,66
Warunki klimatyczne/Climatic conditions	3,96	0,69
Rozdrobnienie gospodarstw rolnych/Fragmentation of agricultural farms	3,71	0,85
Wyższy poziom cen produktów ekologicznych w porównaniu z produkcją tradycyjną w województwie/Higher prices for organic products, as compared with conventional production in the region	3,71	0,76
Pozytywnie odbierana produkcja ekologiczna wśród mieszkańców województwa lubelskiego/Organic production positively received among the Lublin region's residents	3,60	0,95
Możliwość uzyskania dofinansowania w ramach programów wsparcia skierowanych do podmiotów z terenu województwa/The possibility of obtaining support under support programs targeted at entities across the region	3,59	0,93
Rosnący popyt/Growing demand	3,50	0,57
Moda na zdrowy styl życia wśród konsumentów z województwa lubelskiego/ Fashion for a healthy lifestyle among consumers in the Lublin province	3,46	0,69
Poprawiający się system dystrybucji/Improving distribution system	3,46	0,50
Możliwość uzyskania dofinansowania w ramach programów wsparcia realizowanych przez władze wojewódzkie/The possibility of obtaining support under support programs implemented by provincial authorities	3,29	1,03
Przyjazna polityka państwa/Friendly policy of the Polish state	3,23	0,90
Występująca duża podaż pracy/Nadmiar siły roboczej/ occurring large supply of labour/labour force surplus	3,15	0,83
Występująca baza przetwórstwa/Processing base	3,07	0,81

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań
 Source: own study based on research

0,62). Równie wysoko respondenci ocenili rolę dotacji pochodzących z programów unijnych (średnia 4,26, odchylenie standardowe 0,59).

Jak wskazują analizy Nowogrodzkiej [2012], zarówno liczba gospodarstw, jak i powierzchnia upraw ekologicznych w latach 2004-2010 systematycznie wzrastały. W roku 2004 powierzchnia upraw ekologicznych w Polsce wynosiła 82 730 ha, a w 2010 – 519 068 ha, co było związane z otrzymywanym przez rolników wsparciem [Nowogrodzka 2012]. Badania zrealizowane przez Kisiela i Grabowską [2014] na grupie 30 producentów żywności ekologicznej z województwa podlaskiego wskazują, że w opinii rolników dzięki uzyskiwanym dotacjom większa grupa producentów zainteresowana jest zmianą profilu produkcji z produkcji tradycyjnej na ekologiczną. Ponad 80% rolników biorących udział w tych badaniach wskazało na pozytywny wpływ dopłat na rozwój rolnictwa ekologicznego [Kisiel, Grabowska 2014]. Natomiast zdecydowanie niżej badani rolnicy z województwa lubelskiego

ocenili możliwości uzyskiwania dofinansowania w ramach programów wsparcia skierowanych do podmiotów z terenu województwa lubelskiego (średnia 3,59, odchylenie standardowe 0,93).

Kolejną grupę czynników oddziałujących na rozwój produkcji ekologicznej w województwie lubelskim, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów przyrodniczo cennych, stanowią uwarunkowania społeczne. Związane są one z postrzeganiem problematyki środowiskowej przez społeczeństwo, rosnącą świadomością ekologiczną i modą na zdrowy styl życia. W opinii respondentów uwarunkowaniem znacząco wpływającym na kształtowanie się produkcji ekologicznej jest rosnąca świadomość ekologiczna (średnia 4,04, odchylenie standardowe 0,64). Tyburski i Żakowska-Biemans [2007] wskazywali na wzrost zainteresowania rolnictwem ekologicznym, który jest wynikiem wyższego poziomu świadomości ekologicznej. Czynnikiem takim jest także coraz większa wiedza na temat problemów środowiskowych. Potrzeba nabywania żywności ekologicznej, w opinii konsumentów badanych przez Zrałek [2010], wynika m.in. z potrzeby dbałości o zdrowie, z powodu jej dobrego oraz tradycyjnego smaku, ze względu na panującą modę i chęć naśladowania innych oraz ze względu na przekonania i specyficzny styl życia.

Czynnikiem niejednokrotnie wskazywanym jako pozytywne uwarunkowanie rozwoju produkcji ekologicznej jest nadmiar siły roboczej. Problem ten wyszczególniała m.in. Komorowska [2007], wskazująca, że czynnikami takimi poza siłą roboczą jest także możliwość eksportu żywności ekologicznej. W opinii badanych producentów występująca podaż pracy jest czynnikiem wpływającym pozytywnie na rozwój produkcji ekologicznej (średnia 3,015, odchylenie standardowe 0,83). Siłę wpływu tego czynnika oceniono niżej niż np. czynników społecznych, takich jak postawy konsumenckie i położenie geograficzne województwa lubelskiego.

Województwo lubelskie jest regionem o typowo rolniczym charakterze, którego charakter odzwierciedla się m.in. wartością współczynnika osób zatrudnionych w rolnictwie w stosunku do ogólnej liczby pracujących. Dominującą rolę w sektorze przemysłu w regionie lubelskim odgrywa również przemysł spożywczy. Rolniczy charakter regionu, w opinii badanych producentów, stanowi znaczący czynnik rozwoju produkcji ekologicznej na terenie województwa (średnia 4,31, odchylenie standardowe 0,76). Równie wysoko, jako czynnik pozytywnie wpływający na rozwój produkcji ekologicznej, oceniono brak przemysłu w regionie (średnia 4,10, odchylenie standardowe 0,81).

Podsumowanie i wnioski

W ostatnich latach wzrasta zapotrzebowanie na rynku na dobra dostarczane przez gospodarstwa ekologiczne. Związane jest to zarówno ze zmianami w strukturze konsumpcji, jak i z postawami konsumentów. W wyniku tego następuje wzrost zapotrzebowania na żywność ekologiczną. Innym czynnikiem wpływającym na rozwój tego sektora produkcji rolnej są możliwości pozyskiwania dofinansowania do realizowanej produkcji rolnej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że czynnikami, które w największym stopniu wpływają na rozwój i kształtowanie się produkcji ekologicznej na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego są aspekty środowiskowe związane z czystym środowiskiem oraz warunkami glebowymi. Pokazuje to, że obszary przyrodniczo cenne stanowią ważne obszary terytorialne, na których tego rodzaju działalność powinna być realizowana. Równie wysoko ocenionym uwarunkowaniem wpływającym na rozwój produkcji ekologicznej są dotacje unijne (średnia 4,26, odchylenie standardowe 0,59). Jest to czynnik wpływający na sam fakt rozpoczęcia produkcji, jak również na późniejsze modernizacje i zmiany w prowadzonej produkcji. Zbliżone wyniki zaprezentowali również Kisiel i Grabowska [2014]. Z uzyskanych przez nich danych wynika, że dotacje pozwalają zarówno na dokonywanie inwestycji w prowadzonej działalności, jak również wpływają na sam fakt podjęcia decyzji o realizacji produkcji ekologicznej [Kisiel, Grabowska 2014]. O roli dopłat pisał również Szymona [2013], który twierdzi, iż w wyniku mniejszych dopłat przewidzianych w PROW na lata 2014-2020 nastąpi spadek liczby gospodarstw ekologicznych. Uwzględniając, że zdecydowana większość respondentów wskazywała dalsze plany rozwojowe związane m.in. ze zwiększeniem poziomu produkcji (15%), wprowadzaniem nowych upraw (22,5%), wydawać się może, że ten obszar produkcji rolnej na obszarach województwa lubelskiego wykazuje znaczące perspektywy rozwoju.

Literatura

- Golinowska M., Adamska H. 2014: *Wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce po 2004 roku*, J. Agrib. Rural Devel., 1(31), 31.
- Guzal-Dec D. 2013: *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*, Annual Set the Environment Protection/ Roczn. Ochrona Środowiska, t. 15, nr 3, 2925-2941.
- Kisiel R., Grabowska N. 2014: *Rola dopłat unijnych w rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce na przykładzie województwa podlaskiego*, Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie, VII-IX, t. 14, z. 3 (47), 64, 69-70.
- Kłós L. 2011: *Rolnictwo ekologiczne jako element trwałego i zrównoważonego rolnictwa*, Ekonomia i Środowisko, nr 1 (39), 122-123.
- Komorowska D. 2007: *Gospodarstwa ekologiczne w Polsce w świetle danych liczbowych GUS*, Zesz. Nauk. SGGW, Probl Rolnictwa Światowego, t. 2(17), z. 2, 352.
- Konieczna-Woźniak R. 2012: *„Odmłodzona” starość – implikacje podmiotowe i społeczne*, Studia Edukacyjne, nr 21, 252-253.
- Kowal E., Kucińska-Landwójtowicz A., Misiołek A. 2012: *Zarządzanie środowiskowe*, PWE, Warszawa, 20.
- Kowalska A. 2010: *Czynniki wpływające na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach europejskich*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. XLIV, sectio H, 47-48.
- Łuczka-Bakuła W. 2013: *Rozwój rolnictwa ekologicznego na tle wsparcia w ramach PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013*, J. Agribus. Rural Devel., 4(30), 2.
- Mróz B. 2010: *Dyskretny urok konsumpcjonizmu. Szkic do portretu konsumenta XXI wieku*, [w:] A. Zawadzka, M. Górnik-Durose (red.), *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot, 28.
- Nowogródzka T. 2012: *Stan i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce*, Zesz. Nauk. SGGW, Problemy Rolnictwa Światowego, t. 12(XXVII), z. 2, 56. 2
- Rolnictwo w województwie lubelskim w 2013 roku*, 2014, Informacje i opracowania statystyczne, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin, 19-20.
- Stuczyński T., Jończyk K., Korzeniowska-Puculek R., Kuś J., Terelak H. 2007: *Warunki przyrodnicze ekologicznej produkcji rolniczej a jej stan obecny na obszarze Polski*, Studia i Raporty IUNG-PIB, z. 5, 71.
- Szczepieniec-Puchalska D. 2012: *Polscy konsumenci w obliczu megatrendów w konsumpcji*, Konsumpcja i Rozwój, nr 1(2), 86.
- Szymona J. 2013: *Szanse i zagrożenia polskiego rolnictwa ekologicznego w perspektywie lat 2014-2020*, Biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Opinie i Ekspertyzy OE-210, Kancelaria Senatu RP, Warszawa, 8.
- Tyburski J., Żakowska-Biemans S. 2007: *Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego*, SGGW, Warszawa, 221-224.
- Zrałek J. 2010: *Czynniki motywujące konsumentów do zakupu ekologicznej żywności – wyniki badań bezpośrednich*, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 609, Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu, nr 16, 397.

Summary

The aim of the study was to determine the conditions and prospects for development of organic production in natural valuable areas of the Lublin province, in the opinion of producers. The execution of the study was based on research conducted in a group of 43 farmers conducting certified organic production from natural valuable communes. The study was carried out in 30 municipalities with the highest natural values in the period of November-December 2013 within the framework of the research project No. 2011/01/D/HS4/03927 entitled "Environmental Conditions and Factors of Economic Functions Development in Valuable Natural Areas of the Lublin province" funded by the National Science Centre.

Adres do korespondencji
 dr Agnieszka Siedlecka
 Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
 ul. Siderska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
 tel. (83) 344 99 05
 e-mail: a.siedlecka@dydaktyka.pswbpl